

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi / Journal of Ottoman Legacy Studies

ISSN 2148-5704

www.osmanlimirasi.net

osmanlimirasi@gmail.com

Cilt 6, Sayı 14, Mart 2019 / Volume 6, Issue 14, March 2019

**OSMANLI DEVLETİNDE TARİH YAZICILIĞI VE OSMANLI TARİH
YAZARLARININ GÖZÜYLE HRİSTİYAN ÂLEMİ**

*Historiography in Ottoman State and The Christian World Through The Eyes of
Ottoman History Writers*

Makale Türü/ Article Types : Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received Date : 26.02.2019

Kabul Tarihi/Accepted Date : 08.03.2019

Sayfa/Pages : 275-286

DOI Numarası/DOI Number : <http://dx.doi.org/10.17822/omad.2019.124>

SELÇUK ILGAZ

(Dr. Öğr. Üyesi), Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal
Bilimler Eğitimi Bölümü, Erzurum / Türkiye, e-mail: ilgaz@atauni.edu.tr, ORCID:

<https://orcid.org/0000-0003-0441-5230>

Atıf/Citation

Ilgaz, Selçuk "Osmanlı Devleti'nde Tarih Yazıcılığı ve Osmanlı Tarih Yazarlarının Gözüyle
Hristiyan Âlemi", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 6/14, 2019, s. 275-286.

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 6, Sayı 14, Mart 2019.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 6, Issue 14, March 2019.

ISSN: 2148-5704

OSMANLI DEVLETİ'NDE TARİH YAZICILIĞI VE OSMANLI TARİH YAZARLARININ GÖZÜYLE HRİSTİYAN ÂLEMİ*

*Historiography in Ottoman State and The Christian World Through The Eyes of Ottoman
History Writers*

SELÇUK ILGAZ

Öz: Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'ndeki tarih yazıcılığını ve Osmanlı tarih yazarlarının Hristiyan dünyasına bakış açısını ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmanın giriş kısmında tarih ve tarih yazıcılığından bahsedilmiş ve daha sonra Osmanlı Devleti'nde tarih kitabının yazılmasının nedenleri incelenmiştir. Ana bölümde ise tarih yazarlarının eserlerinden alıntılar yaparak Hristiyan dünyaya bakış açıları ortaya koymaya çalışılmıştır. Düşmanın İslam topraklarına saldırması durumu veya merkezi otorite için tehlike oluşturmaları hâli, gayrimüslim bir ülkedeki Müslümanlara ve hatta yerli halka bile zulüm yapılması, İslam'ın getirmiş olduğu kesin yasakların inkâr edilmesi, isyan çıkması, antlaşmaların bozulması vb. gibi durumlar Osmanlı tarih yazarlarının bakış açısını oluşturmuştur. Yazılan eserlerden çıkarılabilecek sonuçlardan bir diğeri de Osmanlıların cihat yaparken aynı zamanda Türk kültürünü de yaymak istemeleridir. Buna en önemli delil olarak, "devşirme sistemi"ni gösterebiliriz. Osmanlılar bu sistem sayesinde hem ihtiyaçları olan askerleri temin ediyor hem Hristiyan toplumları İslamlaştırıyor hem de Türk kültür ve medeniyetinin sınırlarını genişletiyorlardı. Osmanlı Devleti'nin, izlenen fetih politikası ve adaletli devlet yönetimi sayesinde inkişafını hızla devam ettirdiği, Osmanlı tarih yazarlarının ortak görüşleridir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Tarih Yazıcılığı, Hristiyan Dünya, Osmanlı Tarih Yazarları

Abstract: In this study, it is aimed to reveal the historiography of the Ottoman Empire and the point of view of the Ottoman history writers of the Christian world. In the introduction part of the study, history and history writing were dealt with and then the reasons of writing history books in Ottoman Empire were examined. In the main section, it is tried to reveal the points of view of the Christian world by quoting from the works of history writers. The attacks of the rival countries to the Islamic lands or the danger posed by the central authority, the persecution of Muslims and even the indigenous people in non-Muslim countries, denial of the bans brought by Islam, the rebellions, the breakdowns of the treaties and such situations formed the perspectives of the Ottoman history writers. One of the results that can be drawn from the written works is that the Ottomans wanted to spread Turkish culture while doing jihad. As the most important evidence of this, we can give the "devşirme system". Thanks to this system, the Ottomans met their needs for soldiers, by, at the same time, Islamizing the Christian societies and expanding the boundaries of Turkish culture and civilization. It is the common opinion of the Ottoman history writers that Ottomans continued their development rapidly thanks to this policy of conquest and their fair government.

Keywords: Ottoman History Writing, Christian World, Ottoman History Writers

Giriş

İnsanoğlu tarih boyunca her şeyi bilmek istemiştir. Çünkü bilmek, öncelikle, insanın yaşaması için gerekli olanları kullanmak ve yenilerini üretmek için zorunlu bir şarttır.¹ Kendini bilmek insan için önemlidir. Tarih ise insanın, kendine ilişkin bilgisini yansıtır.² Böylece insan, geçmişte ne yaptığına bakarak, şimdi ve gelecekte ne yapabileceğine karar verebilir. Yani tarih

* Selçuk Ilgaz tarafından Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapılan "Osmanlı Tarih Yazarlarının Düşman Algısı" isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

¹ Ayhan Bıçak, *Tarih Düşüncesinin Oluşumu*, Dergâh Yay., İstanbul 2004, s. 73.

² R. G. Collingwood, *Tarih Tasarımı* (çev. Kurtuluş Dinçer), Gündoğan Yay., Ankara 1996, s. 40-41.

öncelikle insanın kendisini tanıması, geçmişten tecrübeler edinerek bugünü ve geleceği anlaması için yazılır.

Tarih yazımının en önemli gerekçelerinden birisi onun doğasından kaynaklanmaktadır. Tarihin doğası, hangi tür topluluk, ulus veya kurum olursa olsun onların temeli için bir birikim sağlamayı içerir. Tarihin en büyük gücü meşruiyet sağlama gücüdür. Bu yüzden de kimlik oluşumunda, ulusal mutabakat sağlamada ve en önemlisi iktidarların otoritelerini sağlamasında önemli bir güç oluşturur. Günümüze kadar yazılan tarihlerin iktidarların denetiminde olması ve onları, yaptıkları işleri yansıtması bunun bir göstergesidir.

Tarih yazıcılığı dönemin eğilim ve değerleri, dünyaya bakış tarzı, tarihçinin kişiliği, inançları, görüş açısı vs. gibi birçok faktörden etkilenir. Bu yüzden de İlk Çağ'dan günümüze şartlar değiştikçe tarih yazıcılığının muhtevasında ve onu şekillendiren unsurlarda değişimler gözlenmiştir. MÖ 2000'den önce hükümdarlar ve hanedanlarla ilgili önemli olayların belirtilmesi için bu olayların dökümü yapılmıştır. Hititler de siyasal ve askerî yaşamın önemli olaylarını yıllıklarda belirtmişlerdir.³ Herodotos, tarih yazmasının nedeni olarak, insanoğlunun yaptıklarının zamanla unutulmaması, Yunanlıların ve Barbarların meydana getirdikleri harikaların bir gün adsız kalmaması ve bir de bunların neden savaştıklarının bilinmesini göstermektedir.⁴ Geçmiş yaşantılardan veya olaylardan ders almak, bunu geleceğe yansıtarak izlenecek yolu çizebilmek, okuyucuya ahlaki ve millî duygular empoze edebilmek maksadı ile yazılan tarihler daha sonraki dönemlerde kendisini göstermiştir. Bu akımın öncüsü ise Thukydides'dir. İtalyan Rönesansı'nın ünlü kişilerinden olan Gişarden, olayların nedenlerini ve ilişkilerini arayarak netice çıkarmaya çalışmıştır. Eserinde, tarihi eleştirmeye büyük yer vererek tarih felsefesinde önemli bir adım atmıştır.⁵

İlk Çağ ve Orta Çağ'da insanların dünyaya ve yaşama bakışlarını şekillendiren din, tarih anlayışı ve dolayısıyla tarih yazıcılığında da etkili olmuştur.⁶ Bu dönemlerde tarih aynı zamanda imparatorların kralların, padişahların hâkimiyetini meşrulaştırma vazifesini de görmüştür. Klasik çağda Plutarch'a göre tarihçi, karşısındakinin parlak bir görüntüsünü yansıtan aynadır. Ona göre tarihçi, büyük adamların yaptığı büyük işleri kaydeden bir kişidir.⁷ Rönesans'la başlayan bilimde ilerleme, Aydınlanma ile tarihte de ilerleme anlayışını getirmiştir. Bu dönemler aynı zamanda ulus devletlerin kurulma dönemi olduğundan tarih yazıcılığı ulus devletlerin varlığını meşrulaştırma işlevi görmüştür.

Tarih, genel ve basit bir ifadeyle geçmişin bilimi olarak tarif edilmektedir. Tarihin manası, birçok tarihçi ve düşünür arasında tam bir bütünlüğe sahip olamamıştır.

Tarih, geçmişte yaşanan olayların incelenmesinin yanında, zaman içerisindeki insanların ilmi olarak da değerlendirilmektedir.⁸ Yalnız bu olaylara tenkitçi bir düşünce ile yaklaşmak gereklidir. Geçmişte yaşanmış ve günümüze kadar ulaşabilmiş olan olayların ve kalıntıların tenkitçi bir yaklaşımla incelenmesi,⁹ ancak tarihçi ve olguları arasında kesintisiz bir iletişim kurulması ile mümkün olabilir.¹⁰

Aslında tarihçi bir olayı ele alırken, içinde yaşadığı toplumun kültüründen ve çağının özelliklerinden ayrı davranamaz. Örneğin İbni Haldun'a göre tarih, geçmiş insan topluluklarının hayatları ile ilgili durumlarını, adetlerini, peygamberlerin hayat hikâyelerini (siyer), hükümdarların devlet ve siyasetlerini bize anlatan bu konularda bizi bilgili kılan bir disiplindir.

³ Yves Lacoste, *Tarih Biliminin Doğuşu; İbni Haldun*, Don Kişot Yay., İstanbul 2002, s. 238.

⁴ A. Ömer Türkeş, *Romana Yazılan Tarih, Toplum ve Bilim*, S. 91, Kıs, İstanbul 2002, s. 169.

⁵ Ekrem Memiş, *Tarih Metodolojisi*, Özeğitim Yay., Konya 1995, s. 45.

⁶ Doğan Özlem, *Tarih Felsefesi*, İstanbul 1998, s. 19-25.

⁷ Levent Yılmaz, *Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar, Küreselleşme ve Yerelleşme*, Tarih Vakfı Yay., İstanbul 2000, s. 76.

⁸ Mübahat S. Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usül*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1998, s. 1.

⁹ Kütükoğlu, *age.*, s. 1

¹⁰ Edward Hallet Carr, *Tarih Nedir?*, (çev. Misket Gizem Öztürk), İletişim Yay., İstanbul 1996, s. 37.

Ona göre tarih insanların ve kavimlerin hâl ve durumlarını nasıl değişmiş olduğunu, devletin sınırlarının nasıl genişlemiş, kuvvet ve kudretinin nasıl artmış bulunduğunu, ölüm ve yıkılma çağı gelinceye kadar yeryüzünü nasıl imar ettiklerini gösterir.¹¹

1. Osmanlı Devleti'nde Tarih Kitabı Yazılmasının Nedenleri

İlk Çağ ve Orta Çağ'da insanların dünyaya ve yaşama bakışlarını şekillendiren din, Osmanlı tarih yazıcılığında da etkili olmuştur. Osmanlı tarihçilerinin tarihin konusu veya tarifî ile ilgili tanımları, İslam tarih anlayışına göredir. Örneğin Müneccimbaşı'na göre tarih, enbiyaların, evliyaların, âlimlerin, şairlerin, sultanların ve diğer şahısların geçen zamanda yaptıklarının bilinmesidir.¹² Diğer yazarların tarifleri, bundan pek de farklı değildir. Neşri'ye göre; "Müluk-ı kirâm ve selatin-i izamın tevarih-i vekayi'e vukuf bulup müluk-ı salifenin ve selatin-i sabıkanın ahvallerine muttali' olması"dır.¹³ Tabii ki bu tanımların ayrıntılarında devlet, ülke ve ünlü kişilerin geçmişteki durumlarının kavranılması ve insanoğlunun çeşitli faaliyetlerinin bilinmesi yatmaktadır.

Osmanlı aydınlarını tarih kitabı yazmaya sevk eden sebeplerin neler olduğunu ve neden tarih kitabı yazma ihtiyacı duyduklarını, yazarların tarihin faydası ve neden bir tarih kitabı yazdıkları ile ilgili görüşleri içerisinde bulmak mümkündür. Osmanlı tarihçileri, tarihin faydası üzerinde önemle durmuşlardır. Tarihi bir ibret, nasihat, tecrübe ve bir ders aracı olarak niteleyip insanlığa bir fayda olarak kabul ettikleri için birçok eser ortaya çıkardıklarını söylemektedirler.

Örneğin Naima, tarih okuyanların çok deneyim kazanacaklarını, kendinden önce tarih yazanların, bu işin yolunu açtıklarını, bu yoldan yürümenin bir borç, bir ödev olduğunu ve eserini bu yüzden meydana getirdiğini söylemektedir.¹⁴ Aşıkpaşazâde, padişahların ruhlarının hayır ve dualarla anılmalarını istediği için Tevarih-i Âl-i Osman'ı yazdığını söylemektedir.¹⁵ İbrahim Peçevi, neden böyle bir tarih kitabı yazdığını açıklarken bazı kimselerden öğrendiği bilgilerin yok olup gitmemesi için, onları yaşatmak için böyle bir tarih kitabı yazdığını söylemektedir:

"Bundan sonra, temiz yürekli dostlara ve vefalı kardeşlere gizli ve kapalı olmasın ki, yurdumuz olan Macar ülkesinin -yüce Tanrı orayı uğursuz düşmandan korusun- fethi üzerinden uzun zaman geçmediği için sık sık o fatihlerle ilgili işlerden, rahmetli ve bağışlanmış Gazi Sultan Süleyman Han'ın -ulu Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun- gazalarından söz açılıp konuşulmaktadır. Bu sebeple, değersiz hatırıma şu düşünce geldi ki, bilgisi kıt ve güçsüz varlığımla, bazı tarihlerden ve güvenilir kimselerden öğrendiklerimi yaşatmak için tespit edeyim ve yazayım..."¹⁶

Kemal Paşazâde Tevârih-i Âl-i Osman adlı eserini neden yazdığını kitabının giriş bölümünde çok açık ve net olarak açıklamaktadır. Ona göre bu kitabın yazılmasının nedeni padişahların yaptıkları işlerin bir rüzgâr gibi uçup gitmesini engellemektir. Yapılan hayırlı işlerin kalıcı olması için bu kitabın yazılması gerektiğini söyleyen Kemal Paşazâde, buna ek olarak bir selimname yazılması için padişahın ona bu görevi verdiğini de söylemektedir.¹⁷

Müneccimbaşı'nın eseri incelendiğinde, yazarın Osmanlı tarihi yazmasının nedeni olarak, ders alınabilecek vakaları, tarihin önemini ve insanlara kazandırdığı faydaları birinci planda tutmasından dolayı Camiü'd-Düvel'i yazdığını görüyoruz. Ayrıca Kara Mustafa Paşa ile yapılan

¹¹ Ahmet Arslan, *İbni Haldun'un İlim ve Fikir Dünyası*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987, s. 44-45.

¹² Zeki Arıkan, "Osmanlı Tarih Anlayışının Evrimi", *Tarih ve Sosyoloji Semineri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991, s. 79.

¹³ Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihannüma* (Haz. Faik reşit Unat, Mehmed A. Köymen), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1987, s. 5.

¹⁴ Mustafa Naima, *Naima Tarihi* (Çev. Zuhuri Danışman), C. I, Zuhuri Danışman Yay., İstanbul 1967, s. 32-33.

¹⁵ Aşıkpaşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi* (Haz. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç), Koç Kültür Sanat Dağıtım, İstanbul 2002, s. 211.

¹⁶ İbrahim Peçevi, *Peçevi Tarihi* (Haz. Bekir Sıtkı Baykal), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1999, C. I, s. 1.

¹⁷ Ibn Kemal, *Tevârih-i Ali Osman* (Çev. Şerafettin Turan), X. Defter, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1991, s. 8-9.

toplantılarda Münecimbaşı'nın bu saydıklarımızdan bahsetmesi üzerine bir tarih kitabı yazmasının istenmesi de yazarın böyle bir eser neşretmesinin nedenlerinden biridir.¹⁸

Nizam-ı âlem gibi büyük bir ideolojiye sahip Osmanlı Devleti'nin, bu ideolojiyi yürütüp hayatta kalmasını sağlayabilmesi için mutlak bir otoriteye sahip olması gerekiyordu. Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olan ve onun iradesini temsil edenin "sultan" olması hasebiyle, sultana boyun eğmenin ilahî bir görev olduğu bilincinin topluma bildirilmesi zorunluluk arz ediyordu. Özellikle XV. yüzyıldan başlayarak, "Tarih-i Ebu'l Feth" yazarı Tursun Bey gibi Osmanlı müellifleri, klasik İslami siyasal geleneğe yerini çoktan almış olan saltanat-İslam özdeşliğinden yararlanarak Osmanlı sultanına kazandırılmak istenen meşruiyetin teorik çerçevesini oluşturmaya başlamışlardır. Örneğin, hilafetin, törenle Yavuz Sultan Selim'e verilmesi, siyasi bir meşruiyet formülünden başka bir şey değildir.¹⁹

Osmanlı Devleti'nin Batı Hristiyan âlemine bakış açısını gaza ve cihat ruhu belirliyordu. Osmanlılar bunu bir misyon olarak kabul ediyor ve bu misyondan dolayı kendisini İslam dünyasının lideri olarak görüyordu. Batı'ya karşı kazanılan her zaferden sonra, bu zaferleri İslam âlemine müjdelemek ve böylece onların gözünde saygınlık kazanmak amacıyla başta fetihnameler olmak üzere²⁰ birçok tarih kitabı yazılmıştır. Osmanlı tarih yazarlarının bir kısmı da saraya daha yakın olmak ve yazdıkları eserlerden maddi kazanç sağlamak için bu eserleri yazma gereği duymuşlardır. Bu eserlerde Osmanlı sultanları kendilerini iki ana tema üzerinde meşrulaştırıyorlardı. Bunlardan biri Oğuz Kağan soyundan gelme, diğeri ise yukarıda bahsettiğimiz dinî temel üzerinde meşrulaştırmadır.

2. Osmanlı Tarih Yazarlarının Alt yapıları

Osmanlı tarihçileri esas olarak ilmiye ve kalemiye olmak üzere iki meslek grubundan çıkmıştır. İlmiyeden gelenler ulema, kalemiyeden gelenler ise kâtip olarak tanınırdı. Ancak ağırlığın ilmiye zümresinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bunların yetişme tarzları ve meslek çizgileri birbirinden farklı idi. İlmiye erbabı için standart bir medrese eğitimi, kalemiye erbabı için ise usta çırak münasebeti içinde büro (kalem) eğitimi esas idi. Ancak gerek bireysel tarih yazıcılığında gerekse vakanüvislik gibi resmî tarih yazıcılığında medrese menshillerin çoğunlukta olduğu gözlenir.²¹

Osmanlılar, devleti eski Türk ve İslam siyasi düzenlerinden büyük oranda faydalanarak yönetmiştir. Osmanlıların iktidar, hâkimiyet ve egemenlik gibi devlet ve saltanat kavramlarını incelerken, bu anlayışın temelde bir yanıla Orta Asya Türk geleneğine, diğeri yanıla da Yakın Doğu devlet anlayışını özümsemiş İslam devlet geleneğine dayandığını söyleyebiliriz.²² Yani Osmanlılarda eski Türklerde var olan örfî kaidelere, şeri kaideler eklenerek devlet idaresi temellendirilmeye çalışılmıştır. Eski Türklerdeki bu siyasi geleneklerin içerisinde yer alan cihan hâkimiyeti de yerini Osmanlılarda kızıl elmaya bırakmıştır.²³ Osmanlılarda her hareket düşünülerek veya bir plan çerçevesinde yapıldığından dolayı, medreseler de bahsedilen bu düşünceleri en ince ayrıntısına kadar işlemiştir. Medreselerde yetişen ulema, bütün bunların idraki içerisinde aldıkları eğitimi yaymaya çalışmıştır. Osmanlı tarih yazarlarının büyük çoğunluğunun medreselerde yetişmesi hasebiyle, Osmanlı ideolojisinin dışında herhangi bir düşünce içerisinde olmaları düşünülemez. Zaten yazılan eserler incelendiğinde, bu saydıklarımızın hepsini bulmamız mümkün olacaktır. Örneğin Tursun Bey "Tarih-i Ebu'l-Feth"

¹⁸ Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Camii'd-Düvel*, (haz. Ahmet Ağrakça), İnsan Yay., İstanbul 1995, s. 19.

¹⁹ İlber Ortaylı, *Gelenekten Geleceğe*, Timaş Yay., İstanbul 2003, s. 39.

²⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, Timaş Yay., İstanbul 1999, s. 100.

²¹ Mehmet İpşirli, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", *Yeni Türkiye Dergisi*, Osmanlı Özel Sayısı, s. 24.

²² Mehmet Öz, "Klasik Dönem Osmanlı Siyasi Düşüncesi: Tarihi Temeller ve Ana İlkeler", *İslâmî Araştırmalar*, XII/1 1999, s. 27-33.

²³ Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, C. II, Boğaziçi Yay., İstanbul 1993 s. 37-48.

adlı eseri yazarken siyaset ve din veya saltanat ve İslam'ın özdeşliğinden yararlanarak saltanatı ve hükümdarları meşrulaştırmaya çalışmıştır.²⁴

Bürokrasiden gelen Osmanlı tarih yazarlarının da bunlardan farklı olduğu düşünülemez. Özellikle kâtiplerden oluşan bu zümre zaten nispeten Osmanlıların resmî tarih yazarlarıdır. Enderun'da Osmanlı ideolojisiyle yetiştirilen kâtipler, tarih yazarı olduklarında tabiatıyla Osmanlı politikalarına uygun hareket ediyorlardı ve bilinçaltı ideolojilerini eserlerine yansıtıyorlardı. Vakanüvis, Osmanlı merkez teşkilatında vazifeli devlet tarihçisine verilen unvandır. Vakanüvisler, kendilerinden önce yazılanları tedvine ve hizmette buldukları zamanın hadiselerini tahririne memur edilerek Osmanlı tarihinin telifine çalışmışlardır. Bu müessesenin XVIII. yüzyılın başlarında ortaya çıktığı bilinmektedir. Fakat vakanüvislik ortaya çıkmadan önce şehnâmecî unvanıyla bilinen memurlar vardı. Bunların görevi padişahların özelliklerini, şan ve zafer günlerini tasvir etmek ve bu eserlerini “Şehnâme” tarzında manzum olarak yazmaktan ibaretti.²⁵

3. Osmanlı Tarih Yazarlarının Gözüyle Hristiyan Âlemi

Osmanlı tarih yazarları, Darü'l-Harp olarak kabul ettikleri Hristiyan âlemi ile yapılan savaşları ve mücadeleleri genel olarak birkaç çerçeve altında incelemişlerdir. Allah'ın dinini ve kelamını yüceltmek (ila-yı kelimetullah) için Allah yolunda yapılan savaşları konu alan yazılar bunların başını çekmektedir. Anlatılan olayların büyük bir kısmı “ilay-ı kelimatullah” temel alınarak yazılmıştır. Osmanlı tarih yazarlarıncı, düşmanın İslam topraklarına saldırması durumu veya merkezî otorite için tehlike oluşturmaları hâli, Müslüman olmayan bir ülkedeki Müslümanlara ve hatta yerli halka zulüm yapılması, İslam'ın getirmiş olduğu kesin yasakların inkâr edilmesi, isyan çıkması, antlaşmaların bozulması vb. gibi durumlar meşru bir harbin gerekçesi olarak sayılarak düşmanını belirlemede ana unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bilinen ilk Osmanlı tarih yazarı olan Yahşi Fakih'ten sonra ikinci sırada zikredilen²⁶ Ahmedî'nin “Dâstan ve Tevârih-i Müluk-ı Âl-i Osman” adlı eserinde, yazar birkaç mısra ile Osmanlıların fetihlerini ve ötekine bakış açısını incelemiştir. Soru yoluyla bu konuyu ele alan Ahmedî, cihadın halk üzerine farz olduğunu bildirerek, Osmanlı Devleti'nden başka kimsenin bu kuvveti ve kudreti tam manasıyla yerine getirip çalışmadığını dile getirmektedir:

Ey tevârihi bilen kişi ayan
Bilür isen eylegil bana beyan.
Kim kopalıdan Muhammed ümmeti
Kim olardurur Halil'ün milleti.
Farz olalı bu halk üzre cihad
Bunların gibi kim etdi ictihad?
Kâfir elinden bu mikdar el ve şehr
Alıban kıldı mülûkin cümle kahr²⁷

Şükrullah, yapılan savaşların öncelikli amacının imana çağırarak olduğunu altını çizmektedir: “*Ahret işlerini hazırlayınca yine savaşa niyet etti ki Rumeli'ye geçse, nerede kâfir varsa önce imana çağıra, razı olurlarsa iyi, olmazlarsa şer'i haraç isteye, baş eğmezlerse kırış ve savaşa gire. İslam çerisi işitip savaşa giriştiler.*”²⁸

Osmanlı Devleti, Şükrullah'a göre, yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere, Allah'ın adını yaymak için sefere çıkıyordu. Osmanlıların uyguladığı fetih politikasını önce imana

²⁴ Ortaylı, *age.*, s. 38.

²⁵ Necdet Öztürk, “Osmanlılar'da Tarih Yazıcılığı Üzerine”, *Yeni Türkiye Dergisi*; Osmanlı Özel Sayısı, Yeni Türkiye Yay., s. 259.

²⁶ Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* (Çev. Coşkun Üçok), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000, s. 12.

²⁷ Ahmedî, *İskender-nâme*, (İnceleme-Tıpkıbasım), (Yay. İsmail Ünver), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1983, s. 67/a.

²⁸ Şükrullah, *Behçetü'ttevârih* (Çev. N. Atsız Çiftçioğlu), Türkiye Yay., İstanbul 1949, s. 61.

çağırma daha sonra şeri haraç alma ve o da olmazsa savaşa girme olarak açıklayan Şükrullah, bu sözleri ile o dönemki Osmanlı düşüncesini çok iyi yansıtmaktadır.²⁹

Mustafa Naima'nın bu konu ile ilgili görüşleri de, Şükrullah'ın görüşlerine göre paralellik arz eder: "*Kelime-i tevhidi yükseltmek için harp meydanlarında dolaşarak müşrikleri perişan ettiler. Nice memleketleri İslam şeâiri ile aydınlattılar. Din düşmanları korkudan titredi. Onların sâye-i adaletlerinde ümmet-i Muhammed âsûde ve huzur ve rahat içinde yaşadılar ve her geçen gün, Osmanlı devletinin ve hükümdarlarının şan ve şöhretleri arttı.*"³⁰

Âşıkpaşazâde'nin de bu konuya bakış açısı -birçok Osmanlı tarih yazarında olduğu gibi- hemen hemen aynıdır. Hristiyan âleminin "Darü'l-İslam" olması gereğini savunan Âşıkpaşazâde'nin görüşlerini ele alalım: "*Allahu ekber çünkim yagma habarın gaziler işidicek her taraftan nerdibanlar getürdiler, yörüdiler, göz açdurmadular. Def'i tarfet'ül-ayn içinde hisâra koyuldular feth oldı. Elhâsıl-ı kelâm dar ül-küfri dâr ül-İslam etdiler.*"³¹

Tevarih-i Âl-i Osman adlı eserin müellifi olan Kemal Paşazade'nin ehl-i küfür ile ilgili görüşleri için Macaristan kralından, kötü işli kral, günahkâr ve kâfir olan sultanların en büyüğü, silahlarının ve sayılarının çokluğu açıkça görülen dinsiz ordusunda, korkunçluğu ve güçlülüğü ile meşhur olan küfür memleketleri askerlerin ileri gelenlerinden olarak bahsetmektedir.³²

Aynı durumu Mehmed Neşri'nin yazılarında da bulmak mümkündür. Kâfir ile zalimliği bağdaştıran Neşri, İslam'ı da nur ile bağdaştırarak İslamiyet'i yüceltmeyi amaçlamıştır.³³

Kemal Paşazade de aynı ifadeler kullanılır. Osmanlıların fetihten sonra, kaledeki putlu ibadethaneleri camilere çevirdiğini, çan yerine sultan kösünü çaldığını ifade etmektedir: "*Ol gün ki mezkûr kala feth olunub, kulesinde alam-ı İslam-ı nusret-encam merfû-ı mansûb oldı. Vü eshab-ı gazv-ü cihad-ı fuvsat-nisab mansûr olub, sürür ile mashûb oldı. Kalb-i salb-i ehl-i salib-i hasaret-nasib kesr olub, kiş-i bed-endîş-i küffar-ı dalalet-şilar makhûr u menkûb oldun.*"³⁴

Bununla birlikte Osmanlı Devleti daha kurulduğu ilk yıllarda adaletli ve hoşgörülü politikayı kendine ilke edinmiştir. Bunu bir fetih politikası olarak kabul eden Osmanlılarda devlete sadık kalan herkes düşünce ve inancında serbest idi.³⁵ Âşıkpaşazâde'den aldığımız aşağıdaki cümleler, Osmanlıların adalete ve hoşgörüyü ne kadar önem verdiğini -haksız olanın bir Müslüman olmasına rağmen- bizlere açıkça göstermektedir:

"Osman Gazi dahı Eskişehir'de hamam yöresinde bazar turgurdu. Etrafun kâfirleri dahı gelürler, masaihatların görürler idi. Gâh gâh, Germiyan halkı dahı gelürler idi. Bir gün Bilecük'den bazarcı kâfirler gelmişler. Ve hem Germiyan'dan dahı gelmişler. Bu Bilecük'de kâfirler eyü bardak düzerler. Bazara yük ile satmağa getürmüşler. Germiyanlının birisi bir bardağın almış. Nesne vermemiş. Bu kâfir gelmiş, Osman Gazi'ye şikâyet etmiş. Osman Gazi dahı ol kişiyi getürmüş. Belki döğmiş, dahı kâfirün hakkını alıvermiş. Ve gayet eyü yasak etmiş kim hergiz Bilecük kâfirini incitmeyeler. Ta şuna deyin vardı kim Bilecük kâfirlerinin avratları dahı Eskişehir'ün bazarında gelürler, bazar ederler idi, gidürler idi emn ü aman ile. Bu Bilecük'ün kâfirleri dahı gâyet itimad etmişler idi kim bu Türk bizüm ile eyü dogruluk eder derler idi."³⁶

Osmanlılar Devleti, İbrahim Peçevi'ye göre kâfirlerin zulümleri altında pes eden Müslümanlara da yardım için ordusunu gönderiyordu. Endülüs Müslümanların çektikleri eziyetleri işiten Osmanlıların, yardım için elinden geldiğini söylediğini söyleyen İbrahim Peçevi

²⁹ Daha fazla bilgi için bkz. Halim Sabit Şibay, "Cihad", *İ.A.*, C. 2, s. 164-171.

³⁰ Mustafa Naima, *age.*, s. 22.

³¹ Âşıkpaşazâde, *age.*, s. 458.

³² Ibn Kemal, *age.*, X. Defter, s. 201-202.

³³ Mehmed Neşri, *age.*, C. I, s. 173.

³⁴ Ibn Kemal, *age.*, X. Defter, s. 265.

³⁵ Nejat Göyünç, Osmanlı Devleti Hakkında, *Cogito Dergisi (Osmanlılar Özel Sayısı)*, XIX, İstanbul 1999

³⁶ Âşıkpaşazâde, *age.*, s. 332.

burayı neden düşman olarak gördüğünü de anlatmaktadır. Yazılanlardan anlaşıldığına göre İbrahim Peçevi Endülüs'ü Müslümanlara eziyet ettiği için düşman olarak tanımlamaktadır.³⁷

Endülüs Müslümanlarına yapılan eziyetler Kâtip Çelebi'de de geniş yer bulmuştur. V. Karlos'un hükümdarlığından önce Endülüs'te Müslümanların her ibadetini hür bir şekilde yapabildiğini belirten Kâtip Çelebi, bu kraldan itibaren Müslümanların çok zulüm çektiklerini belirtmiştir.³⁸

Osmanlıların Müslümanlara yaptıkları yardım örneklerini çoğaltmamız mümkündür. Örneğin Âşıkpaşazâde'ye göre, Osmanlı Devleti, bu gibi yardımları gaza sayarak ordusunu savaşa hazırlamıştır. Mora vilayetinde Müslüman kadınlara yapılan zulümleri kaleme alan Âşıkpaşazâde bu yardımı şöyle anlatmaktadır: “*O kişi oradan doğru Edirne'ye gelip padişahla buluştu ve o gördüğü Müslüman kadınlarının hâlini gördüğü gibi bildirdi. Padişah bu haberi işitince İslam gayreti kendisine galip geldi. Bütün İslam askerini topladı, gaza niyetiyle diyerek Mora vilayetinin üstüne yürüdü.*”³⁹

Mustafa Naima'nın düşman hislerini belirleyebilmek için Hatvan kalesinin elden çıkışı ve tekrar geri alınışı ile ilgili bahsini belirtmeden geçmemek gereklidir. Müslümanların Osmanlılardan nasıl yardım istediğini, Hatvan kalesinin Hristiyanlar'ın eline nasıl geçtiğini ve bu kalenin verilmesinden sonra Osmanlıların nasıl hareket ettiğini, sırası ile açıklamaya çalışmıştır:

“... küffar Hatvan'a müstevli olup sükkanın (içinde oturanların) belki kadın, belki çocuk cümlesini katliâm edip kaleyi yere beraber yıkıp harap ettikleri haber-i vahşet eseri orduya vüsul buldu.”⁴⁰

“Ol mahal serhadden feryatçılar gelip mahzar ve şikâyetnamelerini pâye-i serfir-i âlâya arz ettiler. Mazmunu bu idi ki:

“Küffar Hatvan Kalesi'ni muhasara etmek üzeredir ve bunca hasar yapmıştır. İmdat olunmazsa müstevli olmak mukarrerdir. Mahsur olan Müslümanları kılıçtan geçirmesinden şüphe edilemez.”⁴¹

Osmanlılar, Mehmed Neşri'ye göre sadece Müslümanlara yardım etmekle kalmıyor aynı zamanda Müslüman olmayan halka da yardım elini uzatmaktan geri durmuyordu. Nitekim Mehmed Neşri, haramilik ve fesatlık edenlerin önüne geçmek için seferler düzenlendiğini yazmaktadır.⁴²

Yukarıda bahsi edilen örneğe çok benzer bir örneği de İbrahim Peçevi vermiştir. Tamaş adında bir kimsenin eşkıyalık yaptığını kaydeden yazar, bunun önüne geçilmesi ve nizam-ı âlemin sağlanması için sefer düzenlendiğinin altını çizmiştir.⁴³

Kemal Paşazade Rodos adasına yapılan seferin nedenlerini ele alırken burasının hemen hemen bin yıldır şirk ve küfür ehline ait olduğunu dile getirerek⁴⁴ Müslümanlara zulüm yapıldığını belirtir.⁴⁵

Kâtip Çelebi de, buna benzer bir örnek vererek, düşmanına nasıl baktığını eserinde kaleme almıştır: “*İstanbul'un fethinden sonra Ferecik kadısı, İpsala ve Fere halkı İnoz*

³⁷ İbrahim Peçevi, *age.*, C. I, s. 42.

³⁸ Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l Bihar* (Çev. Orhan Şaik Gökyay), Tercüman Yay., İstanbul 1980, C. I, s. 61.

³⁹ Âşıkpaşazâde, *age.*, s. 228.

⁴⁰ Mustafa Naima, *age.*, s. 147.

⁴¹ Mustafa Naima, *age.*, s. 146.

⁴² Mehmed Neşri, *age.*, C. II, s. 613.

⁴³ İbrahim Peçevi, *age.*, C. I, s. 258.

⁴⁴ İbn Kemal, *age.*, X. Defter, s. 129.

⁴⁵ “*Her zaman ehl-i imândan erkek ve dişi biş-altı bin kişi ol bed-kişiler elinde esîr u dest-gir olub, gündüz boyunları gull u züll de, gece elleri ve ayakları zencir-i teshirde zen-cîrlük iderler*” İbn Kemal, *age.*, X. Defter, s. 129

kâfirlerinin kötülüklerinden huzursuzdur diye arz etmekle o aşağılıkların köklerinin kazanmasına padişahın niyeti kesin olup Has Yunus devlet kapısına getirildi."⁴⁶

Haraca bağlı olmalarına rağmen, gerek Osmanlılara gerekse de diğer Müslümanlara devamlı suretle zarar veren Sakız Adası'ndaki gayrimüslimler, Kâtip Çelebi ve Kemal Paşazade'ye göre, mutlaka ders verilmesi gereken kişiler ve Sakız Adası da mutlaka fethedilmesi gereken bir yerdi. Bundan dolayı da ne pahasına olursa olsun mutlaka bu adanın ele geçirilmesi gerekiyordu:

"Mısır diyarına giden hacıların yol üzerinde kıyıya yakın Sakız Adası Hisarı'nda oturan kâfirler görünüşte haraca bağlı iseler de savaşçı kâfirlerle iyi dostluk üzere olup her daim devlet kapısında olan işleri yazup bildirmektedir ve donanma-yı hümayun gemileri çıktıkça kaç gemidir ve ne yana gidecektir, hep bildirüp ufak İslam gemilerine zarar erişirmekten geri durmadıklarını biliyorum."⁴⁷

"Ol bar-ı namûsı ve âri da yarî-yi Barî ile ortadan götürmeye Hazret-i Hüdavendigâr-ı gerdûn iktidar azm-i cezm eyledi."⁴⁸

Bir diğer Osmanlı tarih yazarı olan Ahmed Vasıf da bu konu ile görüşlerini eserinde kaleme almıştır. Osmanlı Devleti için tehlike arz eden her oluşumun önüne geçilmesi gerektiğinin altını çizen Ahmet Vasıf, bu yüzden Maltalıları tam bir düşman olarak görmektedir. Her fırsatta İslam'a karşı taarruz ettiklerini söyleyen Ahmet Vasıf'ın sözleri şöyledir: "*Devlet-i kavi-şevket-i İslamiyyenin eşidda adasından olup sayf u şitada rûyü deryâda geşt ü gûzar ve süfün-i İslamiyyeye her bar taaruzları bedidâr olan Malta keferesinin...*"⁴⁹

Osmanlı topraklarına saldıran Venediklileri Kâtip Çelebi "*aşağılık bir kavim*" olarak nitelendirilir. Venedik gibi küçük balıkçı bir kavmin, doğuya ve batıya hükmeden şanı ulu bir devlete karşı koyma cesaretini ele alan yazar aşağıdaki ifadeleriyle bu konuya açıklık getirmektedir: "*Kâfir kralları içinde rütbesi duka payesinden ibaret ve aralarında balıkçı ünvanıyla ün almış olan Venedik tayfası gibi bir aşağılık kavim Osmanlı İmparatorluğu ülkesinin boğazına gelip doğuya ve batıya hükmeyleyen şanı ulu devlete karşı kodu.*"⁵⁰

Osmanlılar yaptığı antlaşmaların uygulanmasına çok önem veriyordu. Eğer antlaşma bozulmuşsa, bunu bir savaş nedeni olarak sayabiliyordu. Kâtip Çelebi'nin, Kıbrıs'ın fethi ile ilgili bahiste, şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin bu konuyla ilgili fetvasına yer vermesi, Osmanlıların aradaki antlaşmayı neden bozduğuna dair bir açıklama niteliğindedir:

"Mesele. Eskiden bir vilayet İslam ülkesinden olup bir zaman sonra bunu yere batası kâfir alup medreselerini ve mescitlerini yıkarak kâfir töresiyle dopdolu eylese, İslam dinini horlasalar ve dünyanın dört yanına çirkin davranışlarını yaysalar, dinin sığınağı olan padişah hazretleri İslam hamiyeti gereğince, o ülkeyi, yerle bir olası kâfirler elinden alup İslam ülkesine katmağa kalkışsalar, eskiden bu kâfirlerin elinde olan başka vilayetlerle barış yapıldıkta ellerine verilen ahitnamede adı geçen vilayet de bulunmağla bu arı şeraitin adı geçen ahitnameyi bozmaya yönelmelerine engel olur mu?

Karşılık. Engel olmak ihtimali yoktur. İslamların padişahının -Tanrı onun yardımcılarını yüceltsin- kâfirlerin barış yapması o zamanda şeraitçe olur ki bütün Müslümanlara yararı ola. Olmayınca asla barış şeriata uymaz. Yararı görülüp sonsuz yhut geçici olduktan sonra, yarar görülen zamanda bozulması daha yararlı görülse elbette bozmak gerek olur."⁵¹

Ele aldığımız bu fetvada, antlaşmaların bozulmasının bir savaş nedeni olarak sayıldığından başka, Osmanlıların düşmanına bakış açısını da açıkça ortaya koymaktadır. Daha önce yapılmış olan medrese ve mescitlerin yıkılması, Hristiyan töresinin yayılarak İslam

⁴⁶ Katip Çelebi, *age.*, C. I, s. 19.

⁴⁷ Katip Çelebi, *age.*, C. I, s. 124.

⁴⁸ Ibn Kemal, *age.*, X. Defter, s. 128.

⁴⁹ Ahmed Vasıf, *Mehâsinü'l Âsar ve Hakâikü'l Ahbar* (Yay. Mücteba İlgürel), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1978, s. 128.

⁵⁰ Katip Çelebi, *age.*, C. I, s. 5.

⁵¹ Katip Çelebi, *age.*, C. I, s. 132.

töresinin önünde engel olması, İslam dininin kötülenmesi ve Hristiyanların dünyanın dört bir yanında zalimlikler yapması Kâtip Çelebi'ye göre Osmanlıların düşmanına bakış açısının temel öğeleri olarak ifade edilmektedir.

Osmanlılara karşı yapılan antlaşmaların bozulmasının yanı sıra isyan ve başkaldırı da bir savaş nedeni olarak sayılıyor ve düşman olarak addediliyordu. Mustafa Naima'ya göre Erdel, Eflak ve Boğdan Müslümanlara karşı ayaklanmış ve artık tamamen düşman sınıfına dâhil olmuşlardır.⁵²

Osmanlı tarih yazarları, daha önce açıklanan sebeplere paralel olarak, Rusları da düşman olarak telakki ediyorlardı. Ahmet Vasıf'ın da Ruslarla Osmanlılar arasındaki ilişkilere bakış açısı diğer tarih yazarlarınınkinden çok farklı değildir. Osmanlı topraklarına saldıran her devlet gibi, Rusları da düşman olarak gören Ahmet Vasıf, Ruslar için aşağıdaki sözleri kaydetmektedir: “*Moskovlunun Nemçe ile olan ittihâd ve yek-diğer ile olan muazadati ve dâimâ Kırmılı ve Tatar beynine muâdât ilkasında netice-pezir olan mekr ü keydi bir takrib Kırim'a müstevli olmak kasd-ı fâsidine mebnî olduğu evvel ve âhir ezhâna mütebâdir olan keyfiyyâtdan olduğuna bimaen...*”⁵³

XIX. yüzyılın en önemli müverrihlerinden biri olan Ahmet Cevdet Paşa'nın düşman algısı da her ne kadar tarafsız olmaya çalışmışsa da, yine de Rusya ve Fransa'nın etkisinden kurtulamamıştır.

Ahmet Cevdet Paşa otobiyografik yazılarında dış güçler karşısında tarafsız bir tavır takındığını öne sürer.⁵⁴ Fakat Tarih'inde Ruslara karşı olumsuz bir tavır sergilediği görülür. Örneğin Rusların Osmanlı Devleti'ne karşı izlemiş olduğu politikayı Ahmet Cevdet Paşa, desiseli manevralar olarak görmektedir.⁵⁵

Ahmet Cevdet Paşa'nın Ruslarla ilgili düşünceleri yukarıda anlatılanlarla kalmaz. Rusya'dan gelen bir mektuptan bahseden yazar, bu mektubun Osmanlıları kandırmak için yazılmış olan hile ve dalavereden oluşmuş bir mektup olduğunu kaydeder.⁵⁶

Ahmet Cevdet Paşa Ruslardan sinsî, içten pazarlıklı, güvenilmez ve dolandırıcı olarak bahsetmektedir. Bu kelimeleri eserinin birkaç yerinde tekrar etmektedir. Buna başka bir örnek olarak da aşağıdaki cümlelerini gösterebiliriz. Bu örnekte yazar Rusları fitneci ve fesatçı olarak nitelendirerek Nadirşah'ı ancak alt edebildiğini söylemektedir:

“Mukaddema Deli Petro bazı güne hileler ile Derbend ve Bakü kalalarıyla Gilan memleketini acamlerin elinden ahz u zabt itmişti. Lakin muahharen Nadir Şah zuhur itdikde Rusyalunun zabt itmiş olduğu memaliki nez ve istirdat itdikden başka İngiliz kapudanlarından birini Müslüman idüb ve Cemal Bey tesmiye eyliyüb anın marifetiyle tedarik itmiş olduğu donanmasının Bahr-ı Hazer'de nüfuz ve istiklalini Rusya'ya ikrar itdirmişti. Binaenaleyh Rusyalılar asakir-i İraniye beynine fitne fesad ilkasıyla Nadirşah'dan ahz ı intikam sevdasına düşüklerini...”⁵⁷

Sonuç

Günümüz dünyası küreselleşme söylemlerinin hâkim olduğu bir dönemdir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra değişik toplumlar arasında karşılıklı barış, anlayış ve hoşgörünün sağlanmasına çalışılmıştır. Bu noktadaki girişimlerin en önemli odak noktalarından birisi eğitim olmuştur. Eğitimin birçok disiplini gibi tarih disiplini ve tarih ders kitapları üzerinde önemle

⁵² Mustafa Naima, *age.*, s. 101.

⁵³ Ahmed Vasıf, *age.*, s. 25.

⁵⁴ Christoph K. Neumann, *Araç Tarih Amaç Tanzimat: Tarih-i Cevdet'in Siyasi Anlamı* (Çev. Meltem Aruri), İstanbul 2000, s. 44-45.

⁵⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. II, İstanbul 1309, s. 216.

⁵⁶ Ahmed Cevdet Paşa, *age.*, s. 239.

⁵⁷ Ahmed Cevdet Paşa, *age.*, s. 272.

durulmuştur. Tarih düşmanlığın çıkarılmasında olduğu kadar, barışın sağlanmasında da önemli bir yere sahiptir. Tarih, toplumlar arası diyalogun anahtarıdır.

Geçmişte toplumumuzun diğer toplumlara olan bakış açısının şekillenmesinde ve tarih bilincinin oluşmasında tarihçiler önemli bir konumda yer almışlardır. Tarihçiler her şeyden önce kültürel ve tarihsel şartlarıyla aynı zamanda kendi toplumlarının ürünüdürler. Bu bakımdan bu eserlerin incelenmesi aynı zamanda geçmiş toplumumuzun ötekine bakış açısını da ortaya çıkarmıştır.

Ben ve öteki arasındaki ilişkiyi yansıtan tarih eserlerinde “öteki”, Osmanlı tarih yazarları açısından bakıldığında, tamamen, yaşanan dönemin şartlarına bakış açısı olarak karşımıza çıkmaktadır. O dönemlerin şartları söz konusu olduğundan, günümüzdeki “öteki” kavramının manasını özellikle Osmanlılarda tarih yazıcılığının başladığı XV. ve XVI. yüzyıllarda aramak çok fazla doğru olmayacaktır. Fakat bu kavramın genel olarak açılımı, o dönemde karşımıza “düşman” algısı olarak çıkmaktadır. Nitekim Osmanlılarda düşmanlık hislerinin kaynaklarını din, milliyet, iktidar, egemenlik, hâkimiyet, üstün olma vb. gibi kavramlar oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti'nin dünya görüşü, zihniyet yapısı, inandığı değerler sistemi ve bu sistemle olan bağlantısı çerçevesinde, kendisine, yönettiği tebaasına, başka devletlerle ilişkilerine bakış ve bu ilişkileri değerlendiriş tarzı düşman kavramının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

Osmanlı tarih yazarları, Hristiyan âlemini darü'l-harp olarak kabul etmiş ve yapılan savaşları ve mücadeleleri genel olarak birkaç başlık altında incelemişlerdir. Allah'ın dinini ve kelamını yüceltmek (ilay-ı kelimetullah) için Allah yolunda yapılan savaşları konu alan yazılar bunların başını çekmektedir. Osmanlı tarih yazarlarınca, düşmanın İslam topraklarına saldırması durumu veya merkezî otorite için tehlike oluşturmaları hâli, gayrimüslim bir ülkedeki Müslümanlara ve hatta yerli halka bile zulüm yapılması, İslam'ın getirmiş olduğu kesin yasakların inkâr edilmesi, isyan çıkması, antlaşmaların bozulması vb. gibi durumlar meşru bir harbin gerekçesi olarak sayılarak düşmanını belirlemede temel kabul edilmiştir.

Yazılan eserlerden çıkarılabilecek sonuçlardan biri de, Osmanlıların cihat yaparken aynı zamanda Türk kültürünü de yaymak istemeleridir. Buna en önemli delil olarak, “devşirme sistemi”ni gösterebiliriz. Osmanlılar bu sistem sayesinde hem ihtiyaçları olan askerleri temin ediyor hem Hristiyan toplumlara İslamlaştırıyor hem de Türk kültür ve medeniyetinin sınırlarını genişletiyorlardı. Osmanlı Devleti'nin, izlenen fetih politikası ve adaletli devlet yönetimi sayesinde inkışafını hızla devam ettirdiği, Osmanlı tarih yazarlarının ortak görüşleridir.

Buraya kadar Osmanlı tarih yazarları ile ilgili yaptığımız değerlendirme, unutulmamalıdır ki, içinde yaşadıkları dönem itibarıyla ele alınmıştır. Kafesoğlu'nun da değindiği gibi “her tarihî olay kendine mahsus zaman, çevre ve amiller açısından değerlendirilmelidir.”⁵⁸ Bu nedenle o dönemlerde yazarların içinde buldukları toplumun siyasi, ekonomik, sosyal ve psikolojik durumları dikkate alınmalıdır.⁵⁹ Ancak günümüz tarihçileri için durum çok daha farklıdır. Tarafsız, araştırarak ve en önemlisi de tarih ilminin belirlediği kriterlere bağlı olarak yazabilme imkânı daha fazladır.

Burada yapılması gereken geçmişte yaşanmış hadiselerden ders çıkarabilmektir. Tabii ki bu, “kesinlikle o zaman düşmanımız olan şimdi de düşmanımızdır.” demek değildir. Eski dönemlerde meydana gelen olayların şartları gözden geçirilerek, günümüz dünyasının siyasi, askerî, stratejik, ekonomik, konjonktürel ve global faktörleriyle mukayeseli bir değerlendirme gereklidir.

⁵⁸ İbrahim Kafesoğlu, agm., s. 3.

⁵⁹ Mesela bir tarih yazarı Safevi-Osmanlı ilişkilerini değerlendirirken, Safevilerle hasım bir ortamla karşı karşıyadır. Bu sebepten, olaya tarafsız bir gözle bakması beklenemez.

Kaynakça

- Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet* (Sad. Dünder Günday), c. II-IV-VI, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1309.
- Ahmed Vasıf, *Mehâsinü'l Âsar ve Hakâikü'l Ahbar* (Yay. Mücteba İlgürel), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1978
- Ahmedî, *İskender-nâme*, (İnceleme-Tıpkıbasım), (Yay. İsmail Ünver), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1983
- Arıkan, Zeki "Osmanlı Tarih Anlayışının Evrimi", *Tarih ve Sosyoloji Semineri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991.
- Arslan, Ahmet, *İbni Haldun'un İlim ve Fikir Dünyası*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987.
- Âşıkpaşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi* (Haz. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç), Koç Kültür Sanat Dağıtım, İstanbul 2002.
- Babinger, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* (Çev. Coşkun Üçok), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000.
- Bıçak, Ayhan, *Tarih Düşüncesinin Oluşumu*, Dergâh Yay., İstanbul 2004.
- Carr, Edward Hallet, *Tarih Nedir?*, (çev. Misket Gizem Öztürk), İletişim Yay., İstanbul 1996.
- Collingwood, Robin George, *Tarih Tasarımı* (çev. Kurtuluş Dinçer), Gündoğan Yay., Ankara 1996.
- Göyünç, Nejat, Osmanlı Devleti Hakkında, *Cogito Dergisi* (Osmanlılar Özel Sayısı), XIX, İstanbul 1999, ss. 86-92.
- İbn Kemal, *Tevarih-i Âl-i Osman* (Haz. Şerafettin Turan), VII-VIII-X. Defter, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1991.
- İbrahim Peçevi, *Peçevi Tarihi I-II* (Haz. Bekir Sıtkı Baykal), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1999
- İpşirli, Mehmet, Osmanlı Tarih Yazıcılığı, *Yeni Türkiye Dergisi*, Osmanlı Özel Sayısı, ss. 247-256.
- Kafesoğlu, İbrahim, Tarih İlmi ve Bizde Tarihçilik, *İ. Ü. E. F. Tarih Dergisi*, XIII/17-18, İstanbul 1963.
- Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l Bihar* (Çev. Orhan Şaik Gökyay), Tercüman Yay., İstanbul 1980, Cilt I-II.
- Kütükoğlu, Mübahat S., *Tarih Araştırmalarında Usul*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1998.
- Lacoste, Yves, *Tarih Biliminin Doğuşu; İbni Haldun*, Don Kişot Yay., İstanbul 2002.
- Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ* (Haz. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1987, c. I.
- Memiş, Ekrem, *Tarih Metodolojisi*, Özeğitim Yayınevi, Konya 1995.
- Mustafa Naimâ, *Naima Tarihi* (Çev. Zuhuri Danışman), Zuhuri Danışman Yayınevi, c. I, İstanbul 1967.
- Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Camiü'd-Düvel*, (haz. Ahmet Ağırakça), İnsan Yay., İstanbul 1995.

- Neumann Christoph K, *Araç Tarih Amaç Tanzimat: Tarih-i Cevdet'in Siyasi Anlamı* (Çev. Meltem Aruri), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2000
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, Timaş Yay., İstanbul 1999.
- Ortaylı, İlber, *Gelenekten Geleceğe*, Timaş Yay., İstanbul 2003.
- Öz, Mehmet, Klasik Dönem Osmanlı Siyasi Düşüncesi: Tarihi Temeller ve Ana İlkeler, *İslamî Araştırmalar*, XII/1 1999, ss. 27-33.
- Öz, Mehmet, Klasik Dönem Osmanlı Siyasi Düşüncesi: Tarihi Temeller ve Ana İlkeler, *İslamî Araştırmalar*, XII/1 1999, ss. 27-33.
- Özlem, Doğan, *Tarih Felsefesi*, İstanbul 1998.
- Öztürk, Necdet, *Osmanlılar'da Tarih Yazıcılığı Üzerine*, Yeni Türkiye Yay., c. 8, Ankara 1999.
- Şibay, Halim Sabit, "Cihad", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 2, Türk Diyanet Vakfı Yay., ss. 164-171.
- Şükruallah, *Behçetü'ttevârih* (Çev. N. Atsız Çiftçiöğlü), Türkiye Yayınevi, İstanbul 1949
- Turan, Osman, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Boğaziçi Yay., c. II, İstanbul 1993.
- Türkeş, A. Ömer, Romana Yazılan Tarih, *Toplum ve Bilim*, sayı: 91 Kış, İstanbul 2002, ss. 166-212.
- Yılmaz, Levent, Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar, Küreselleşme ve Yerelleşme, Tarih Vakfı Yay., İstanbul 2000.